

УДК 330. 341.1

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.2.25>**Осадчук І.В.**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»

Кириченко Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»

Боліла С.Ю.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»

Osadchuk Irina, Kirichenko Natalia, Bolila Svitlana
State Higher Educational Institution
«Kherson State Agrarian University»

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ХЕРСОНЩИНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

RURAL TERRITORIES MANAGEMENT OF KHERSON REGION IN DECENTRALIZATION CONDITIONS

У статті досліджено особливості управління розвитком сільських територій Херсонщини в умовах децентралізації влади. Встановлено, що стан працересурсного потенціалу досліджуваних територій має чітко виражений регресивний характер. Визначено корінь більшості проблем управління розвитком сільських територій на мікрорівні: ігнорування місцевою владою «драбини менеджменту». Запропоновано завдання удосконалення управління розвитком сільських територій Херсонщини вирішувати за рахунок перегляду поглядів органів місцевого самоврядування на принципи і мету управління сільською територією, на роль соціальної інфраструктури в економічному житті громади, на джерела інвестування розвитку сільської території, у тому числі й за рахунок підтримки розвитку сімейного фермерства та різних, навіть нетрадиційних для цієї місцевості, видів підприємницької діяльності.

Ключові слова: розвиток сільських територій, децентралізація влади, соціальна інфраструктура, сімейне фермерське господарство, туризм.

В статье исследованы особенности управления развитием сельских территорий Херсонщины в условиях децентрализации власти. Установлено, что состояние трудоресурсного потенциала исследуемых территорий имеет четко выраженный регрессивный характер. Определен корень большинства проблем управления развитием сельских территорий на микроуровне: игнорирование местными властями «лестницы менеджмента». Предложено задания совершенствования управления развитием сельских территорий Херсонщины решать за счет пересмотра взглядов органов местного самоуправления на принципы и цели управления сельской территорией, на роль социальной инфраструктуры в экономической жизни общества, на источники инвестирования развития сельской территории, в том числе и за счет поддержки развития семейного фермерства и разных, даже нетрадиционных для этой местности видов предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: развитие сельских территорий, децентрализация власти, социальная инфраструктура, семейное фермерское хозяйство, туризм.

Due to certain gaps in the management of rural development, Ukraine has problems with this development. It has been established that the process of reforming local self-government and territorial organization of the authorities in Kherson region has led to the emergence of

new problems, including the problems of social infrastructure development that are faced by the majority of the united territorial communities in the rural area Kherson region, including: united community of certain infrastructure objects, imperfect system a territorial location of existing social infrastructure objects, unsatisfactory condition the majority of objects social infrastructure, small assortment and low quality a social services offered, low qualification employees certain branches of social infrastructure, lack of funds for the development social infrastructure and ensuring the effective functioning of its facilities (including – satisfactory working conditions of social workers), insufficient staffing level social security and lack of effective mechanisms to encourage social service providers to constantly improve their quality, lack of community the relevant managerial knowledge and skills, low level of corporate social responsibility, the need to develop a system of effective incentives for future investors, able to invest in the development of community infrastructure, etc. The state labor potential the rural territories of Kherson region is clearly regressive. Much of the heads of the united territorial communities in the Kherson region are working under the threat of gradual transformation of the rural area into a depressed area due to the reduction of natural population growth, increased migration due to high unemployment in the countryside, pollution of the environment, lack of necessary infrastructure or rural economy. activities in the inhabitants of this territory. The root a most of the problems in managing rural development at the micro level is the neglect of local authorities by the so-called management ladder and the focus a entrepreneurs, family farmers, agricultural managers, mostly on achieving high economic performance rather than innovative management methods. Improving the management of rural development is an extremely important task, which can be solved by reviewing the views of local authorities on the principles and purpose of rural management, the role a social infrastructure in the economic life of the community, investment sources in rural development, including through support for the development of family farming and various, even non-traditional, businesses.

Key words: rural development, decentralization of power, social infrastructure, family farming, tourism.

Постановка проблеми. Україна має розгалужений сільськогосподарський комплекс, що здатний забезпечити виробництво конкурентоспроможної аграрної продукції. Незважаючи на це, українське село переживає занепад. Наразі стостерігається суттєве зниження демографічних показників у сільській місцевості, руйнування виробничого потенціалу села, погіршення якості та родючості ґрунтів, загострення екологічних проблем [1]. Крім того, в сільській місцевості протягом тривалого часу надзвичайно складним залишається стан соціальної інфраструктури. Децентралізаційні процеси щодо влади, запущені в Україні, покликані вирішити ці проблеми, однак, відбуваються вони повільно. Крім того, набираючи обертів, процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, зумовлює появу нових проблем, серед яких і проблема соціальної сфери: розбудови і розвитку високорозвинутої соціальної інфраструктури новоутворених об'єднаних територіальних громад на базі інфраструктур декількох населених пунктів. Вирішення цієї проблеми є надзвичайно важливим, оскільки саме така інфраструктура є необхідною передумовою, рушійним фактором покращення рівня життя сільського населення, піднесення соціально-економічного розвитку та створення соціально спрямованої економіки. Причиною такого стану речей є недосконале управління розвитком сільських територій як на макро-, так і на мікрорівні. Ці обставини і визначають актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засади забезпечення сталого сільського розвитку досліджено В. Збарським, Є. Бойком, Ю. Губені, В. Мациборою, О. Мельником, В. Борщевським, В. Залізко, І. Гнибіденком, В. Куликом, Г. Квасніковою та ін. Водночас недостатньо дослідженими залишаються особливості управління розвитком сільських територій окремих регіонів в умовах децентралізації влади.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей управління розвитком сільських територій Херсонщини в умовах децентралізації влади та визначення дієвих кроків щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У ході вивчення теоретичних аспектів управління розвитком сільських територій було встановлено, що:

– сільські території А.В. Лісовий визначає як одну з «найважливіших частин народногосподарського комплексу країни, що включає обжиту місцевість поза територією міст з її умовами та ресурсами, сільським населенням і різноманітними основними фондами на цих територіях» [2];

– складовими сільської території є: природна (земля, водні ресурси, лісові ресурси, атмосфера, тваринний та рослинний світ, корисні копалини); економічна (виробнича сфера, сфера обміну та розподілу, сфера споживання); соціальна (населення, поселенська мережа, рівень життя, соціальна інфраструктура) та управлінська (суб'єкти – органи місцевого самоврядування, державної влади, громадські організації, об'єкт, управлінські відносини) [3];

– соціальна інфраструктура – це комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей [4];

– головною метою реформування соціальної інфраструктури на місцевому рівні вважається збереження й забезпечення ефективного функціонування і подальшого розвитку сфери послуг для задоволення соціально-культурних, житлово-комунальних та побутових потреб населення [5];

– сільська територія покликана виконувати ряд функцій: виробничу, економічну, соціальну, демографічну, природно-відновлювальну, рекреаційно-туристичну, організаційно-управлінську, культурну і т.д. [6];

– для того, щоб перераховані функції виконувалися якісно, потрібно щоб територія розвивалася;

– розвиток сільських територій є процесом, при якому забезпечується гармонійний соціоекономічний прогрес сільської місцевості на основі самоорганізації сільських громад із максимально можливим використанням чинників ендегенного розвитку (місцевих активів) при їх поєднанні із зовнішніми можливостями [7];

– сільський розвиток є процесом об'єктивним. Він не вимірюється виключно показниками аграрного сектора економіки, а його ефективність залежить від багатьох чинників, у першу чергу, від грамотного управління сільськими територіями як на макро-, так і на мікрорівні.

У ході вивчення сучасного стану сільських територій Херсонщини, встановлено, що за функціональним призначенням територія кожного населеного пункту, що є осередком сільської території, поділяється на селищну та виробничу. На селищній території розміщується громадський центр села, а виробнича територія, здебільшого, зосереджена як у селі, так і поза селом.

Сучасна мережа соціальної інфраструктури середньостатистичного херсонського села має такий вигляд: дитячий садок, розрахований на 15-40 дітей, загальноосвітня школа I-II або I-III ступенів, будинок культури, пошта, бібліотека, фельдшерсько-акушерський пункт, церква. Села електрофіковані, радіофіковані і телефонізовані. Більшість з них мають централізоване водопостачання. Однак матеріально-технічна база соціально-культурного призначення, здебільшого, зношена і застаріла, дороги неналежащо облаштовані, транспортне сполучення з найближчими містами погане, медичне обслуговування неякісне і невчасне (але не з вини або нефаховісті медпрацівників), побутове обслуговування здебільшого відсутнє, торгівельне обслуговування здійснюється на недостатньому рівні.

Аналіз даних, отриманих у ході емпіричного дослідження, дозволяє виділити ряд гострих проблем розвитку соціальної інфраструктури, які постають перед більшістю об'єднаних територіальних громад сільської місцевості Херсонщини:

– відсутність на території об'єднаної громади певних об'єктів інфраструктури (таке могло статися і через те, що об'єднання громад може відбуватися не лише згідно Перспективного плану, а й у добровільному порядку);

- недосконала система територіального розміщення існуючих об'єктів соціальної інфраструктури;
- незадовільний стан більшості об'єктів соціальної інфраструктури;
- невпорядкованість відносин власності на частину об'єктів соціальної інфраструктури;
- нестача коштів для розвитку соціальної інфраструктури та забезпечення ефективного функціонування її об'єктів;
- низький рівень соціальної відповідальності бізнесу;
- необхідність розробки системи дієвих стимулів для майбутніх інвесторів, здатних вкладати кошти в розвиток інфраструктури громади;
- недостатній рівень кадрового забезпечення соціальної сфери;
- невеликий асортимент пропонованих соціальних послуг;
- низька кваліфікація працівників окремих галузей соціальної інфраструктури (торгівля, житлове і комунальне господарство);
- незадовільні умови праці працівників соціальної галузі (неопалювані приміщення клубів та бібліотек);
- низька якість послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної інфраструктури;
- відсутність дієвих механізмів стимулювання надавачів соціальних послуг до постійного покращення їх якості;
- нестача у керівництва громади управлінських знань та вмінь щодо пошуку і залучення з різних джерел (як місцевих, так і міжнародних) ресурсів для реформування й розвитку соціальної сфери та щодо вирішення інших проблем управління розвитком соціальної інфраструктури тощо [8].

На території кожної сільської ради функціонують фермерські господарства, магазини, сільськогосподарські підприємства, кооперативи, агрохолдинги тощо. У багатьох селах діють сільські комунальні підприємства з водопостачання. Однак мотивація до соціальної відповідальності більшості підприємств, які здійснюють бізнес на сільських територіях, є низькою.

Стан працересурсного потенціалу сільських територій Херсонщини має чітко виражений регресивний характер. Встановлено, що в останні роки спостерігається посилення двох тенденцій: до зменшення загальної чисельності сільського населення та до зростання кількості населення не зайнятого трудовою діяльністю. На зменшення загальної чисельності сільського населення досліджуваного регіону значно впливає як скорочення природного приросту населення, так і міграція через високий рівень безробіття на селі. Особливо загрозливо виглядає міграція молоді за кордон.

Дослідження показало, що значна частина голів об'єднаних територіальних громад у Херсонській області працює в умовах загрози поступового перетворення сільської території в депресивний район внаслідок посилення міграції населення, забруднення навколишнього середовища, відсутності необхідної інфраструктури чи економічної недоцільності здійснення сільськогосподарської діяльності мешканцями цієї території [9]. Однак, місцева влада, у тій чи іншій мірі, залежно від наявних фінансових ресурсів, можливостей і бажання, все ж приділяє увагу розвитку сільських територій. Та ця її діяльність часто зводиться до здійснення таких заходів як проведення поточного косметичного ремонту приміщень дитсадків, шкіл, бібліотек, ФАПів, будинків культури. Але зустрічаються й приклади більш соціально відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків представників місцевої влади і свідомої, спрямованої на підвищення якості життя селян, поведінки окремих членів сільської громади, приватних підприємців та керівників підприємств, які функціонують на сільській території. Так, наприклад, Музиківська ОТГ, що в Білозерському районі Херсонської області, завершує будівництво водогону в с. Східне, планує розпочати його в с. Загорянівка, відремонтовано сільські клуби, бібліотеки, побудовано декілька дитячих майданчиків,

облаштовано стадіони, старі дерев'яні вікна в школах та дитячих садочках замінено на сучасні металопластикові, на вулицях встановлено освітлення і контейнери для сміття, пластикових пляшок, ліквідуються стихійні сміттєзвалища, періодично проводяться «толоки» з прибирання території села чи дитячих майданчиків тощо.

Встановлено, що проблемами управління розвитком більшості сільських територій Херсонщини є: відсутність дієвої стратегії і тактики розвитку сільської території; недосконалість процесів комунікації між населенням і сільською радою; недостатність фінансових надходжень до місцевого бюджету, високий середній вік населення, низький рівень життя селян, зумовлений багатьма факторами, в тому числі несприятливими кліматичними умовами Південного Степу і відсутністю альтернативних сільському господарству джерел заробітку; відсутність у штаті сільських рад економістів, які б знали іноземні мови (у першу чергу, англійську), що дозволило б розробляти соціальні проекти і приймати участь у різноманітних конкурсах на отримання грантів; відсутність дорадників, які б не просто могли, а дійсно хотіли б надавати селянам необхідні консультації щодо розвитку альтернативних видів економічної діяльності на певній сільській території; небажання частини селян розвивати альтернативні види економічної діяльності на сільській території (часто через банальну лінь); недостатність у місцевій владі дієвих важелів для покарання винних за неналежне використання природних ресурсів сільської території та екологічно безвідповідальну поведінку тощо.

На нашу думку, корінь більшості проблем управління розвитком сільських територій на мікрорівні – в ігноруванні місцевою владою так званої «драбини менеджменту» – «принципи насамперед», коли спочатку передбачається визначення основного принципу (принципів) управління, а вже потім – його мети, стилів, методів і т.д. Вирішити проблеми управління розвитком сільських територій Херсонщини можна за умови бажання самих селян, активізації роботи органів місцевого самоврядування і впливу держави.

Наприклад, з метою вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури, які постають перед об'єднаними територіальними громадами сільської місцевості, керівництву цих громад слід, насамперед:

- розробити принципи управління їх соціальною інфраструктурою,
- виробити відповідний стиль керівництва,
- обрати / розробити методіку виявлення й оцінки пріоритетності соціальних проблем (особливо важливо, щоб ця методіка включала використання постійно діючих механізмів залучення громадян до цього процесу),
- розробити (разом з науковцями) принципово нові, більш ефективні методи розв'язання цих соціальних проблем.

На наше глибоке переконання херсонські села – це поле для реалізації мрій, це ярмарок можливостей. Кожен житель села уже сьогодні фактично є підприємцем, оскільки вирощує овочі та фрукти, утримує домашніх тварин, а виробленою продукцією годує свою сім'ю і торгує на ринку. Та неабиякий прибуток селянин може отримати і з надання послуг, зокрема з ремонту взуття, побутових приладів, пошиття та ремонту одягу і т.д., за якими люди їдуть до міста. Для вирішення цієї проблеми доцільно в межах сільської ради створити побутові будинки, в яких будуть працювати окремі підприємці з надання відповідних послуг. Що стосується приміщень, то в майже в кожному селі є будинок, який сільська громада може придбати за невеликі кошти, а потім здавати його в оренду підприємцям.

Уваги заслугоує і такий спосіб збільшення джерел доходів сільського населення і згуртування сільської громади як розвиток сільського туризму. Адже сім'я може використати майно свого особистого селянського господарства для надання послуг у цій сфері, а саме: забезпечити відпочивальників житлом, харчуванням, ознайомленням з місцевою культурою і традиціями тощо.

Розвиток сільського туризму в селах Херсонщини має перспективу. Його слід розвивати на базі культурно-природної бази саме цієї місцевості й створювати унікальні садиби, на базі яких можна організувати: пізнавальний, активний, гастрономічний, фестивальний, мисливський, рибальський, екологічний, культурно-історичний туризм, туризм, що передбачає проведення культурно-мистецьких масових заходів з метою популяризації місцевих промислів, ремесел тощо. Доцільно також застосовувати різні варіанти поєднання цих видів туризму. Наприклад, здобувачами вищої освіти ДВНЗ «ХДАУ» було розроблено проект «Сільський гостьовий будинок «Ластівка»», яким передбачено створення в селі Дем'янівка Нижньосірогозького району Херсонської області гостьового будинку. Метою проекту є популяризація і розвиток сільського туризму, організація дозвілля та відпочинку мешканців, гостей району, області, навіть іноземних туристів на комерційній основі та підвищення рівня життя місцевого населення за рахунок продажу туристам сільськогосподарської продукції, предметів народного промислу тощо. Проектом передбачено надання туристам комплексу послуг: купання у водоймі, риболовля, «російська баня», відпочинок в альтанці, пікніки на природі, участь у сільськогосподарських роботах, знайомство з місцевими звичаями, фольклором, народними промислами. Прогнозована окупність проекту – три роки.

Не менш важливим напрямом є розвиток сімейного фермерства. За кордоном вчені давно працюють над тим, щоб поставити сімейні фермерські господарства в центр сільськогосподарської, екологічної та соціальної політики держав, виявивши прогалини і визначивши нові можливості, сприяти їх просуванню по шляху більш рівноправного і збалансованого розвитку [10], а ООН взагалі оголосила 2019-2028 рр. десятиліттям сімейних фермерських господарств [11]. Однак, в Україні ця робота тільки розпочинається, хоч законодавчо вже врегульовано значну кількість процесів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням сімейних фермерських господарств, і фактично потенційні господарства такого типу існують давно (особисті селянські та традиційні фермерські господарства). Саме тому сімейні фермерські господарства потребують посиленої уваги науковців, держави, суспільства, самого фермера, у тому числі й до проблем вибору методів управління ними, адже у перспективі саме вони будуть економічною та соціальною опорою суспільства.

Головам сімейних фермерських господарств варто зосередити увагу не лише на досягненні високих економічних показників діяльності своїх господарств, а й на інноваційних методах управління ними (особливих способах використання засобів управлінської діяльності у ході реалізації співробітництва господарства і держави, його голови і членів сім'ї / найнятих громадян, залучених до роботи виключно для виконання сезонних і окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства та потребують спеціальних знань чи навичок [10]), адже саме ці методи покликані створити умови для чіткої організації процесу управління, використання сучасної техніки і прогресивної технології організації праці (в тому числі й управлінської) та виробництва, забезпечити злагоджену роботу працівників, сприяти максимальній мобілізації творчої активності кожного члена сім'ї / найнятого громадянина, забезпечити своєчасну і дієву ліквідацію відхилень від накресленого плану та максимальну ефективність цього типу господарств у процесі досягнення їх мети. А оскільки основні можливості розвитку для багатьох сімейних фермерських господарств лежать у площині стратегії розвитку їхньої культури, успіху зможуть досягнути голови тих господарств, які зрозуміють і усвідомлять, що інноваційні методи підтримки і розвитку бажаної культури господарств є запорукою успішної реалізації одночасно їх короткострокових і довгострокових цілей. Такими методами є: наслідування поведінки фермера членами / найманими працівниками господарства (він має стати моделлю поведінки), реакції фермера на поведінку інших членів / найманих працівників госпо-

дарства в критичних ситуаціях, заявах, закликах, деклараціях типу: «Ми маємо бути першими!», навчання й підвищенні кваліфікації голови та членів господарства, системі стимулювання, яка має підтримувати саме ті норми поведінки, саме те ставлення до справи, в яких найбільш повно виражено зміст і основну спрямованість культури, яка культивується й підтримується в сім'ї, сімейних традиціях, правилах і порядках, навіть на розробці й широкому впровадженні символіки [12].

З метою вирішення виявлених проблем управління розвитком сільських територій Херсонщини в умовах децентралізації органам місцевого самоврядування слід:

- внести корективи у піраміду управління певними сільськими територіями, визначивши основні принципи управлінської діяльності сільських рад об'єднаних територіальних громад, стратегічну мету управління сільськими територіями, а саме відтворення їх потенціалів (людського, ресурсного, виробничого, соціального) і покращення стану навколишнього середовища, операційні цілі для досягнення цієї мети (підвищення доходів сільських домогосподарств, розвиток інфраструктури сільських територій, підвищення якості життя у сільських територіях);

- забезпечити розробку реалістичних програм розвитку сільських територій, виходячи з їх специфіки та функцій та підвищення ефективності роботи над удосконаленням комунікаційних процесів між населенням і сільськими радами;

- поєднувати бюджетне та приватне фінансування господарюючих суб'єктів, залучати гранти (у тому числі й міжнародні) та особисті заощадження населення на позиковій основі, використовувати державні гарантовані кредити;

- віднайти ресурси для залучення до роботи в сільських радах фахівців, які б професійно займалися проблемою управління розвитком сільської території (у першу чергу – економістів зі знанням іноземних мов) та для викупу будинків з метою організації в них Центрів з надання сільським жителям побутових послуг;

- всіяко сприяти розвитку в селах сільського туризму як важливої компоненти комплексного розвитку сільської території і умови згуртування сільської громади;

- підтримувати сімейне фермерство та інші, в тому числі й нетрадиційні для даної місцевості, види підприємницької діяльності;

- активізувати роботу місцевих клубів, шкіл, інших установ, івент-підприємств для організації і проведення свят та конкурсів;

- забезпечити реалізацію діяльності «на території (виробництво товарів – продовольства та сільськогосподарської сировини, створення соціально значимих суспільних благ) ... з урахуванням інтересів усіх членів сільської громади в процесі управління через механізм публічно-приватного партнерства, що можливе через практику діяльності громадської організації, зареєстрованої на території» [13];

- створити умови для об'єднання зусиль усіх господарюючих суб'єктів, що діють на території певної сільської ради, з місцевою владою, і забезпечити спільне здійснення економічного, екологічного, етичного та інформаційного інвестування у розвиток сільської території.

Висновки. Внаслідок певних прорахунків в управлінні розвитком сільських територій Україна має проблеми цього розвитку. Однак, процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що набуває обертів, дає надію на поступове вирішення цих проблем.

Удосконалення управління розвитком сільських територій є надзвичайно важливим завданням, вирішення якого можливе за рахунок перегляду поглядів органів місцевого самоврядування на принципи і мету управління сільською територією, на роль соціальної інфраструктури в економічному житті громади, на джерела інвестування розвитку сільської території, у тому числі й за рахунок підтримки розвитку сімейного фермерства та різних, навіть нетрадиційних для цієї місцевості, видів підприємницької діяльності.

З метою прискорення процесу розвитку сільських територій в цілому і соціальної інфраструктури об'єднаних територіальних громад зокрема, завдання удосконалення управління цим розвитком має стати стратегічним завданням нашої держави. Влада, бізнес, науковці, освітяни, самі громади – всі мають об'єднати зусилля для вирішення цієї проблеми, адже високий рівень розвитку є запорукою значних економічних досягнень.

Список використаних джерел:

1. Борщевський В.В., Притула Х.М., Крупін В.Є., Куліш І.М. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2011. 60 с.
2. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: монографія. К.: Дія, 2007. 400 с.
3. Терещенко В.К., Ткачук В.А., Морозюк Н.В. та ін. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій: монографія, за ред. В.К. Терещенка. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2010. 487 с.
4. Иванова С.В. Социальная инфраструктура как фактор развития сельских территорий (на примере Псковской области): автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05; МСХА имени К.А. Тимирязева. М., 2010. 21 с.
5. Перепелюкова О.В. Роль соціальної інфраструктури регіону в розвитку транскордонного співробітництва України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?Op=1&z=5008>
6. Гоцелюк А.Ю. Наукові підходи щодо визначення сутності поняття «сільські території». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 6 (ч. 1). 2014. С. 175–179.
7. Бородіна О.М. Теорія, політика та практика сільського розвитку. За ред. О.М. Бородіної та І.В. Прокопи. Ін-т екон. та прогноз. К., 2010. 376 с.
8. Осадчук І.В., Нонь-Красовська К. Перспективи розвитку соціальної інфраструктури в Україні. *Фінансова та соціальна інфраструктура в забезпеченні інноваційного розвитку економіки України*. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 22.11.2016 р., м. Миколаїв: Миколаївський національний аграрний університет, 2016. С. 16–17.
9. Осадчук І.В., Дашковська А.С. Проблеми управління розвитком сільських територій на макрорівні. *Проблеми інвестування та формування інвестиційного клімату в АПК*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 29-30 жовтня 2015 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2015. С. 139–144.
10. Збарська А.В. Сімейна ферма як вид малого бізнесу і форма господарювання на селі: перспективи розвитку. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. № 4(28). 2014. С. 45–53.
11. Десятилетие семейных фермерских хозяйств организации объединенных наций 2019-2028. Глобальный план действий. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/додачки%20до%20конкурсу%20наук%20робіт/ООН%20ДЕСЯТИЛІТКА%20СФГ.pdf>
12. Осадчук І.В., Прищепя А.В. Інноваційні методи управління сімейними фермерськими господарствами. *Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали 2-ої Всеукраїнської наук.-практ. конф. Херсон, 19.05.2017, ХДАУ. 2017. С. 35–38.
13. Плотнікова М.Ф. Стратегічні засади розвитку сільських територій в умовах децентралізації владних повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 17. Ч. 2. 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_2_2018ua/11.pdf

References:

1. Borshchevskiy, V.V. Prytula, Kh.M., Krupin V.Ie. and Kulish, I.M. (2011), “ Problems and prospects of development of rural territories of Ukraine (on the example of the Carpathian region)”, *naukovo-analitychna dopovid NAN Ukrainy*. Instytut rehionalnykh doslidzhen. Lviv, 60 p.
2. Lisovyi, A.V. (2007) *Derzhavne rehuliuвання rozvytku silskykh terytorii* [State regulation of rural development]. Kyiv: Diiia. (in Ukrainian)
3. Tereshchenko, V.K., Tkachuk, V.A. and Moroziuk, N.V. (2010) *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm rozvytku silskykh terytorii* [Organizational and economic mechanism of rural development]. Nizhyn: PP Lysenko M.M. (in Ukrainian)
4. Ivanova, S.V. (2010) “Social infrastructure as a factor in the development of rural territories (on the example of the Pskov region)” Ph.D. Thesis. Development of productive forces and regional economy. Moscow: MSHA imeni K.A. Timirjazeva.

5. Perepeliukova, O.V. (2016), "The role of social infrastructure of the region in the development of cross-border cooperation of Ukraine", *Efektivna ekonomika*, Vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>
  6. Hotseliuk, A.Iu. (2014), "Scientific approaches to the definition of the concept of "rural areas"", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, № 6 (ch. 1), pp. 175–179.
  7. Borodina, O.M. (2010), *Teoriia, polityka ta praktyka silskoho rozvytku* [Rural development theory, policy and practice]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia.
  8. Osadchuk, I.V. and Non-Krasovska, K. (2016) "Prospects for development of social infrastructure in Ukraine", *Finansova ta sotsialna infrastruktura v zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial and social infrastructure in support of innovative development of the Ukrainian economy], *Materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* [Proceedings of the Third All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference], November 22, 2016. Mykolaiv, Mykolaivskiy natsionalnyi ahraryni universytet, pp. 16–17.
  9. Osadchuk, I.V. and Dashkovska, A.S. (2015) "Problems of managing rural development at the macro level" *Problemy investuvannia ta formuvannia investytsiinoho klimatu v APK* [Problems of investment and formation of investment climate in agriculture], *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the International Scientific and Practical Conference], October 29-30. Poltava: RVV PDAA, pp. 139–144. (in Ukrainian)
  10. Zbarska, A.V. (2014) "A family farm as a type of small business and a form of rural management: prospects for development", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, № 4(28), pp. 45–53.
  11. United Nations Decade of Family Farms 2019-2028 (2019), "Global Plan of Action". Available at: <http://www.fao.org/3/ca4672ru/ca4672ru.pdf>
  12. Osadchuk, I.V. and Prishchepa, A.V. (2017), "Innovative methods for managing family farms", *Suchasnyi menedzhment: problemy ta perspektyvy rozvytku* [Modern Management: Problems and Prospects for Development], *Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf.* [Materials of the 2nd All-Ukrainian Science-Pract. Conf.], May 19, 2017. Kherson: KSAU, pp. 35–38. (in Ukrainian)
  13. Plotnikova, M.F. (2018) "Strategic principles of rural development in the conditions of decentralization of powers", *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*. Available at: 17_2_2018_ua/11.pdf
-